

Panorama de la premsa comarcal en català a les terres de l'Ebre (1900-1936)

Overview of the Catalan local press in Terres de l'Ebre (1900-1936)

M^a DEL CARME GOMBAU DOMINGO
carmegombau@gmail.com

Universitat de Jaume I - Castelló

Resum: Enmig d'un panorama periodístic escrit exclusivament en castellà, sorgeix el primer rotatiu escrit íntegrament en català a Tortosa: *La Veu de Tortosa*. El succeeix *La Veu de la Comarca* en la voluntat de «desvetllar la consciència catalanista de la comarca tortosina». Tots dos rotatius representen la introducció del regionalisme a les terres de l'Ebre i del catalanisme conservador, en una ciutat on predominaren els partits dinàstics espanyols durant la primera dècada del segle XX. Després del silenci de la dictadura primorriverista, apareix un setmanari homònim del de principis de segle com a plataforma de difusió d'un partit comarcal afí al de la Lliga Regionalista. En contrapartida, la revista *Vida Tortosina*, primer, i el quinzenari *Acció*, després, esdevenen els òrgans d'expressió d'Acció Catalana i representen un moderat nacionalisme d'esquerres. Regionalistes i nacionalistes pretenien fer front a la força política majoritària a Tortosa amb l'establiment de la II República, els republicans *marcel·linistes*.

Paraules clau: terres de l'Ebre, premsa comarcal, catalanisme, actituds lingüístiques

Abstract: In the middle of a journalistic circuit written exclusively in Spanish, comes the first newspaper written entirely in Catalan in the city of Tortosa: *La Veu de Tortosa*. This one is followed by *La Veu de la Comarca* which has the firm intention of «awake the Catalan consciousness of the district of Tortosa». Both newspapers represent the introduction of regionalism in Terres de l'Ebre and the Catalan language in a zone dominated throughout the first decade of the twentieth century by Spanish dynastic parties. After the silence of the dictatorship of Primo de Rivera appears a homonymous weekly as a diffusion platform of a district party related to the Lliga Regionalista. In counterpart, the magazine *Vida Tortosina* first, and the biweekly *Acció* after, become organs of expression of Acció Catalana and represent a moderate progressive nationalism. Regionalists and nationalists tried to fight the greatest political force in Tortosa with the establishment of the II Republic, the «marcel·linistes» Republicans.

Keywords: Ebre's land, tortosin press, Catalanism, linguistic attitudes

DATA PRESENTACIÓ: 15/05/2017 ACCEPTACIÓ: 30/05/2017 · PUBLICACIÓ: 12/06/2017

1. *La Veü de Tortosa (LVT)*¹

El primer rotatiu escrit íntegrament en català a la ciutat de Tortosa fou *La Veü de Tortosa*, dirigida pel polifacètic Francesc Mestre i Noé. Aparegué en escena el 3 de desembre de 1899 i va perdurar fins al 21 de desembre de 1902. Sorgí com a portaveu del *regionalisme* –arran de la crisi pel desastre colonial de 1898, Catalunya n'esdevingué el motor, és a dir, d'aquells que opinaven que calia fer un altre tipus de política, descentralitzadora i regionalista– i del catalanisme a les terres de l'Ebre, enmig d'un panorama periodístic tortosí escrit exclusivament en castellà. El discurs contra el centralisme espanyolista –basat en l'alternança entre la Unió Conservadora i el Partit Liberal– i el caciquisme –dues constants del setmanari–, a més de la desconfiança en els procediments electorals i el convenciment que eren una indigna i cínica farsa amb què els polítics donaven aparença de legalitat, no tingué gaire repercussió a Tortosa, prou refractària al regionalisme. La ciutat –centre neuràlgic de la comarcada– va continuar sota el monopoli dels partits dinàstics espanyols, amb un pes important del carlisme, que comptà amb el suport de la cúria eclesial, i amb l'agreujant d'una figura emblemàtica del conservadorisme tortosí de la darrera dècada del segle XIX i principis del XX, com fou Teodor González.

El setmanari tortosí, doncs, va centrar els seus esforços a «desvetllar la consciència catalanista de la comarca tortosina», amb un llenguatge plenament renaixentista i des d'un ideari profundament religiós, inspirat en les tesis de Torras i Bages, però sense comprometre's políticament, tot i que va acabar donant suport a la Lliga.

1.1. Catalanisme

El catalanisme defensat a *LVT* corresponia al sector conservador que s'apropià de l'escena catalana a finals del segle XIX. Les Bases de Manresa, aprovades en assemblea per la confederació de centres catalanistes coneguda com la Unió Catalanista, i que constituí el primer projecte d'estatut d'autonomia per a Catalunya, juntament amb les tesis del bisbe Torras i Bages (*La tradició catalana*), formaren el cos matriu del catalanisme dretà, catòlic i tradicionalista defensat en el nostre setmanari. Aquest es va diferenciar, per tant, del catolicisme d'orientació espanyolista que predominava a la ciutat i al bisbat tortosí. S'hi defensà la predicació i la instrucció en català i consideraven que el binomi Déu-Pàtria es trobava en el naixement mateix de la nacionalitat catalana.

¹ En centrar aquest article en la premsa d'àmbit comarcal publicada a Tortosa, queden fora de l'abast d'aquest estudi les publicacions editades en altres localitats dels antics districtes electorals de Tortosa i Roquetes com, per exemple, la revista *Ràpita* o els *Fulls històrics rapitencs* –dirigits per J. Torner i Balaguer–. També en resten al marge les publicacions editades en l'antic districte de Gandesa, és a dir, les revistes i periòdics catalanistes que tingueren vida a la Terra Alta i a la Ribera d'Ebre. Així, cal esmentar a Gandesa, *El Llamp* (1921-1934) i l'efímera successora *Castellania* (1934-1935). A Móra d'Ebre, el quinzenal catalanista *La Rinada* (1927-1930) que, juntament amb *Vida Tortosina* i *Tivissa* (1928-1931), foren les millors publicacions culturals sorgides a l'Ebre abans de 1936. Posteriorment, *La Rinada* es convertí en periòdic (octubre de 1930) i quedà en mans dels *marcel·linistes*, mentre que Martí Rouret i Artur Bladé s'adherien a ERC i creaven *L'ideal de l'Ebre* (febrer de 1931) fins que desaparegué després de la sortida de Marcel·lí Domingo d'ERC i de la marxa de Rouret a Barcelona. Finalment, *La Ribera* (1932-1934), també a Móra d'Ebre, que es decantà pel Partit Nacionalista Català, situat entre el catalanisme conservador de la Lliga i l'ERC (Valls 2013: 180).

El catalanisme de *LV*T se centrava, doncs, en la reivindicació de la nacionalitat catalana i l'autonomia de Catalunya, i no es va posicionar davant d'una o una altra forma de govern, monarquia o república, per la qual cosa es demanava la col·laboració de federalistes i carlins a la causa catalana. No obstant la insistència dels rotatius madrilenys de l'època a titllar els catalanistes de «separatistes», des de *LV*T es declaraven partidaris de la unitat d'Espanya i creien que aquesta era compatible amb la varietat de les regions, és a dir, amb el regionalisme.

Una de les estratègies de *La Ven de Tortosa* per a la consciència catalanista de la comarcada era donar a conèixer la història de Catalunya i, una altra, el fet de voler incidir en el paper singular dels tortosins en aquesta per demostrar que «Tortosa ha sentit veritable amor per la pàtria» al llarg del temps –en especial en la Guerra dels Segadors i en la Guerra de Successió–.

Mestre i Noé (*LV*T 7, 14-I-1900, pp. 1-2) creia que calia optar per una posició d'unitat entre la visió més «politzada» del catalanisme, representada principalment per *La Ven de Catalunya*, i la més «apolítica», encarnada per *La Renaixensa*. Es tractava dels dos sectors que, com diu Albert Balcells, començaren a sorgir dins de la Unió Catalanista: el regionalista i el nacionalista, especialment a partir de 1985 ^(Balcells 1992: 57). Tot i que Mestre i Noé donà suport a la Lliga Regionalista i al seu portaveu, com també va fer el conjunt del rotatiu, el cert és que a partir d'aleshores en disminuí la participació a *LV*T i Jordi Jordà el substituïa en la redacció dels editorials.

D'altra banda, cal parlar del concepte de *tortosinisme* que fou defensat des de les planes de *LV*T: l'orgull de sentir-se tortosí i membre de la «comarca tortosina», però no des d'una òptica separatista sinó nacional catalana.

Finalment, la crònica política de *LV*T es limità a parlar de les actuacions del govern espanyol i de la resposta dels polítics catalans a les propostes d'aquest, i a acusar «el centralisme madrileny» de tots els mals, fins i tot del lerrouxisme de Barcelona. Tanmateix, poques vegades es va fer referència a la política municipal. (Sembla que existí un pacte d'amistat i de no-agressió entre Mestre i Noé i Teodor González i el seu entorn. Mestre preferí relegar-se de la vida política de la ciutat a involucrar-se en el catalanisme polític, probablement condicionat perquè no volgués perjudicar les bones relacions que tenia amb el gonzalisme i amb la cúria diocesana, i també pel fet que el seu germà Joan es dedicés a la política des de les files regionalistes).

1.2. La renaixença literària

Les col·laboracions literàries a *LV*T, especialment pel que fa a les aportacions poètiques, foren un reflex de la renaixença literària a les terres tortosines –que es dilatà en el temps durant tot el darrer terç del segle XIX–, amb un llenguatge renaixentista («el llenguatge del cor»), d'amor a la pàtria i de temàtica sobretot religiosa, que coincidia plenament amb els lemes dels Jocs Florals.

La Ven de Tortosa va actuar com a plataforma de difusió dels poetes locals i comarcals, que s'havien donat a conèixer a través de diversos certàmens poètics celebrats a la ciutat a partir dels anys 80

del segle XIX i organitzats per dos centres culturals privats, l'Acadèmia de la Joventut Catòlica i el Centre d'Artesans, precursor del Casino Republicà. També difongué els Jocs Florals de 1900 – organitzats per Teodor González – i s'hi reproduïren els gojos del Pare Pastoret, un dels guardonats juntament amb Joan B. Ferreres i Francesc Escuder, a més d'altres participants forans. D'altra banda, el rotatiu propagà els grans poetes catalans contemporanis com Jacint Verdaguer, Víctor Balaguer, Marià Aguiló, Miquel Costa i Llobera, Francesc Matheu, etc. a través de la reproducció d'alguns dels seus poemes.

Aquesta lenta renaixença catalana a Tortosa impedeix parlar de cap aportació modernista pel que fa als literats tortosins, moviment contra el qual es manifestà el mateix Francesc Mestre i Noé amb relació a les arts plàstiques. La poesia, doncs, es va limitar sobretot a la temàtica religiosa i, en menor quantitat, a la terra i al paisatge, amb els seus personatges i els costums i les festes. D'alguna manera, corregué paral·lela a la poesia «pairalista» valenciana amb què Vicent Simbor anomena la poesia renaixentista i de temàtica tradicional que s'adeia amb la classe conservadora dirigent (Simbor 1988: 46-47).

2. *La Veu de la Comarca (LVC)*

La Veu de la Comarca, setmanari dirigit pel controvertit Joan Abril i Guañabens, sorgí a Tortosa l'11 de gener de 1903 amb l'objectiu de continuar la tasca de «conscienciació catalanista de les terres ebrenques» iniciada per *LVT* i perdurà fins al 31 de març de 1909, convertit en quinzenari des de gener de 1907; per tant, també es tractava de premsa comarcal, un dels temes cabdals de la qual era la política, en aquest cas d'abast nacional, regional i municipal. El rotatiu, molt influenciat per la doctrina *torrasiana* i el catolicisme nacional català que girava al voltant del monestir de Montserrat², s'allunyà de tot allò que emanava del bisbat tortosí, comandat pel carlista Pedro Rocamora. *LVT* i *LVC*, tot i ser conservadores, de dretes i ben relacionades amb la classe burgesa, representaven una minoria dins del món catòlic tortosí, precisament pel seu *catalanisme*. Tortosa tenia un estat d'opinió general més identificat amb la política progovernamental, dinàstica i espanyolista, que no inspirada pels interessos de Catalunya. I Joan Abril hi veia una possible explicació en la posició fronterera de la ciutat i en el fet de ser el cap d'un bisbat que tenia dues tercers parts d'extensió fora de Catalunya (*LVC*, 20-v-1905, p. 3).

2 Els elements espirituals de la «regió» es poden sintetitzar en tres conceptes, interrelacionats i presents al rotatiu: la idea de *pàtria*, de connotacions romàntiques i entesa com un sentiment d'amor a la terra; la *tradició*, que informa, delimita i dóna contingut al sentiment patriòtic; i l'*esperit nacional*, entès com a emanació de l'estat òptim de la vida del poble: el de la unitat de pensament, la coincidència de tots els ciutadans (Pérez Francesch, 1985: 23). La religió és el principal vincle d'unió entre ciutadans. L'ésser català és, doncs, indissociable del cristianisme i de l'Església. I el sentiment de *pàtria* és profundament tradicional, és a dir, forma part del tarannà dels habitants de Catalunya: «pàtria i tradició són una mateixa cosa per a l'ésser nacional», afirma Torras en *La tradició catalana*. Així doncs, la doctrina del bisbe Torras i Bages presenta com a indissoluble la unió entre Catalunya i l'Església catòlica.

2.1. Catalanisme

L'objectiu principal del catalanisme defensat en aquest rotatiu fou, d'una banda, aconseguir l'autonomia política i administrativa de Catalunya, tot seguint les Bases de Manresa, a la vegada que propugnava el respecte a les lleis i la legalitat en les eleccions; i de l'altra, reivindicar la personalitat de Catalunya, conrear la llengua, però també ensenyar al poble a mantenir els seus costums i tradicions i intentar recuperar els ja oblidats.

Des de *LVC* s'insistia repetidament a dir que el catalanisme no era un partit polític –tot i la proximitat de *LVC* a la Lliga Regionalista– i que el que pretenia era l'agermanament de tots els catalans. Totes les orientacions polítiques hi tenien cabuda, segons el rotatiu. No volia oposar-se al sistema de govern establert ni tampoc a una possible república –com ja s'havia argumentat a *LVT*– sinó que es tractava de sumar forces polítiques i no de restar-ne en mostrar-se partidaris d'una o una altra forma de govern. Allò que condemnaven era el règim centralista. Per al setmanari, els «enemics» de Catalunya eren els polítics madrilenys, els cacics i «els falsos redemptors amb disfressa de República» (lerrouxistes). Així, doncs, *LVC* va optar per parlar de *catalanisme* i no de la Lliga Regionalista, no perquè defensés una visió més «apolítica» del catalanisme sinó per no identificar-se només amb un partit polític que, de moment, era insignificant a les terres de l'Ebre. Abans calia atraure els tortosins cap al catalanisme (conservador i catòlic).

En aparèixer Solidaritat Catalana, *LVC* va canviar l'estratègia i se'n va posicionar d'una manera clara com a portaveu a les terres de l'Ebre, perquè ja no representava un únic partit sinó una plataforma unitària del catalanisme polític que el podia fer créixer a les terres ebrenques; ara calia convèncer els altres partits que podien conformar la coalició a les terres del sud de Catalunya. Solidaritat Catalana representava la unió de forces que necessitava Tortosa i la comarca per fer front al centralisme monàrquic i al caciquisme tan estès al territori. I és per això que, tot i parlar del lideratge de la Lliga dins la coalició i de manifestar-hi la proximitat, *LVC* es preocupà més d'animar els carlistes i els integristes –dues branques tradicionalistes de gran pes a la comarca– perquè se sumessen a la causa catalana, a més dels republicans federals.

Una altra idea sovint repetida en aquest setmanari era que calia apropar la massa obrera cap al catalanisme –que l'identificava amb la burgesia–. I és per aquest motiu que s'argumentà la regeneració de Catalunya a través de: el servei militar voluntari, ni obligatori ni per quintes; la supressió de l'impost de consums; la contribució progressiva, i l'ús oficial de la llengua del poble. La classe treballadora –segons Jordi Jordà– vivia enlluernada per les promeses de llibertat dels lerrouxistes, socialistes i anarquistes i no havia entès el catalanisme, per la qual cosa calia desvetllar-la cap a l'amor a la pàtria mitjançant les associacions, els orfeons i cors, les agrupacions artístiques, etc. (*LVC* 29, 26-vii-03, pp. 1-2).

Fet i fet, el discurs catalanista de *LVC* a mesura que avança en el temps va anar canviant l'objectiu de crítica, és a dir, de centrar-se a parlar del *centralisme* com la causa de tots els mals, en les eleccions

de 1901 i 1903, es passà a acusar-ne el *republicanisme lerrouxista*, de 1905; però això només ocorria a Barcelona i altres ciutats de Catalunya, on el debat es donà entre catalanistes i republicans, mentre anava desapareixent de l'escena política catalana el bipartidisme dinàstic espanyol. Tanmateix, a Tortosa el catalanisme continuava essent molt minoritari, davant el pacte de liberals i conservadors, i al costat d'un creixent republicanisme.

2.2. Una política cultural

LVC va actuar com a canal de difusió de la política cultural catalana que es va portar a terme amb el noucentisme, fonamentalment institucional, i s'hi promocionaren les institucions culturals catalanes «destinades a bastir una infraestructura moderna i efectiva que cobreixi les necessitats tècniques d'una societat industrial en via de modernització, i destinada al mateix temps a promocionar una consciència cívica que uneixi tots els sectors socials rere un mateix objectiu: la Catalunya Ideal» (Castellanos 1987: 27). En relació amb el noucentisme, des de les planes del rotatiu es desprenia «el seny ordenador» i «la moderació» que caracteritzà la ideologia del moviment, tot i que hi va mancar l'ideal de civilitat i no se'n compartia el caràcter urbà, ja que Tortosa i la contrada eren bàsicament agràries. En canvi, hi hagué molt de localisme i de costumisme, en la línia *pairalista* valenciana, pel que fa a les composicions poètiques que s'hi publicaren, i de temàtica tradicional i popular jocfloral, que s'adeia amb la de *La Veu de Tortosa*.

D'altra banda, el setmanari de *La Veu de la Comarca* esdevingué el corresponsal a les terres de l'Ebre de dos fets culturals de gran transcendència relacionats amb Mn. Antoni Alcover: la participació en l'elaboració del *Diccionari de la llengua catalana* i el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. S'hi va donar a conèixer la *Lletra de convit* que el mossén manacorí repartí entre tots els amants i conreadors de la llengua catalana (*LVC* 133, 22-vii-1905, p. 2). Tot i que *LVC* es va deixar de publicar des del 25 d'agost de 1906 al 14 de gener de 1907 a causa de la salut de Joan Abril, aquest assistí al congrés en representació del rotatiu; tanmateix, no s'hi recolliren les conclusions amb posterioritat (*LVC* 191, 4-i-1907). Gràcies a l'*Epistolari* a cura de M. Pilar Perea, sabem que Francesc Mestre i Noé es va inscriure al Congrés però no hi va assistir a causa d'una malaltia. Això sí, li comunicava que ja tenia enllestides més de 2.000 paraules i 500 adagis per al *Diccionari* i que li ho trametia juntament amb 200 paraules recollides per Anton Añon. Aquest no és esmentat per Albert Aragonés com a col·laborador d'Alcover durant el primer període (Aragonés 2008: 20); en canvi, mitjançant la carta de Mestre i Noé, sabem que també ho fou i que li enviava 200 mots més des d'Ulldecona, probablement a càrrec de Tomàs Bellpuig [Mestre i Noé, carta de 12-x-1906, núm. doc. 036, de l'*Epistolari* (Perea, 2008)].

2.3. Àmbits d'actuació

Amb la voluntat de conscienciar les terres de l'Ebre, *LVC* difongué tots els actes populars –de tipus burgès, cultural i religiós– relacionats amb el catalanisme, com: aplecs i trobades multitudinàries arreu de Catalunya (confecció d'una bandera catalana per a la Unió Catalanista, cessió del Pi de

les Tres Branques, 50^é aniversari del dogma de fe de la Immaculada Concepció, 7^é centenari del naixement de Jaume I); l'impuls donat als orfeons i als cors catalans, que culminà amb la instauració de la Festa de la Música Catalana –gràcies a l'Orfeó Català– i l'edificació del Palau de la Música Catalana (1905-1908), i que a Tortosa es concretà en el naixement de l'Orfeó Tortosí. Altres propostes recollides des del rotatiu foren: l'estudi de la història de Catalunya i la conservació dels vestigis arqueològics i històrics (Joan Abril i Mestre i Noé); la defensa del dret civil català, que es veia amenaçat amb el decret del ministre Dato sobre la reforma notarial (1903); la proposta d'un nou mapa amb vegueries i comarques naturals per a Catalunya, i la unió de la ciència i la religió mitjançant l'aixecament de l'Observatori de Física Còsmica de l'Ebre a Roquetes (1905).

LVC també va fer bandera de l'*excursionisme* (Centre Excursionista) i l'*orfeonisme* (Orfeó Tortosí), dues tradicions heretades de l'esperit renaixentista català de finals del segle XIX; a més, es defensà el manteniment i la recuperació de les tradicions, la sardana com a «ball nacional» –amb la creació de la societat tortosina anomenada Foment de la Sardana–, les cançons tradicionals, els himnes i la poesia popular enfront dels balls regionals, les cançons del *género chico* i tot allò que provenia de la cultura espanyola. Hi destacaren, especialment, Joan Moreira, creador de l'Orfeó Tortosí (1905), i Joan Abril, director del setmanari, del Centre Excursionista de Tortosa i del Museu Il·lustrat (1900-1902).

Pel que fa a la voluntat de recollir i recuperar les tradicions i els costums catalans que vivia aleshores Catalunya –actitud que a Tortosa estigué lligada al Centre Excursionista– LVC en replegà de locals (com l'Enramada, al raval de Sant Llätzer, o la Candelera, al raval de la Llet); de comarcans (com la recuperació de la peregrinació a l'ermita de l'Aldea) i es potenciaren les festes patronals i les festivitats religioses de Tortosa i de la comarcada, a la vegada que es criticaren alguns costums forans com els toros o l'enterrament de la sardina. D'altra banda, s'hi potencià el foment de la poesia popular catalana i, en especial, dels poetes de la contrada, les composicions dels quals responien bàsicament als lemes jocfloralescos o a qüestions d'abast local, comarcal o personal (Joan Moreira, T. Bellpuig, J. Pastoret, Joan Abarcat, Frederic Pastor...).

3. El *Bolletí de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta*

Mentre a Catalunya el catalanisme s'escindia en dos sectors a partir de 1910: el conservador, representat per la Lliga, i el dels republicans catalanistes, que s'agruparen en la Unió Federal Nacionalista Republicana, a Tortosa l'únic catalanisme que es conegué pràcticament fins als anys 30 fou el conservador.

El republicanisme tortosí, primer lerrouxista i després federal, amb l'establiment del *marcel·linisme*, fou vist des d'una òptica majoritàriament espanyolista –tot i el decidit impuls autonomista de Domingo (Carod-Rovira 1989: 100)– i s'expressà sempre en castellà a través del setmanari *El Pueblo*.

Tortosa visqué una transformació en la política municipal durant el segon decenni del segle xx: del monarquisme bipartidista, amb un pes important del carlisme, es passà a un creixent republicanisme anticlerical, que fou hegemònic entre 1916 i 1920, gràcies a la figura de Marcel·lí Domingo. Aquest esdevingué el líder indiscutible de les esquerres a les terres de l'Ebre i s'hi consagrà definitivament en adquirir una aurèola de màrtir i perseguit arran de la detenció a les Drassanes, el 1917 (Carod-Rovira 1989: 53-54). La dreta tortosina s'hagué d'unir per fer-li front, primer amb la Unió Tortosina (1916), posteriorment amb la Unió de Dretes (1918), i més tard amb la incorporació de la Unión Monárquica Nacional (1919), fins que acabaren derrotant-lo el 1920 –només per un temps. Aquest tomb polític que es produí en la ciutat i en la comarca significava la pèrdua de quotes de poder per al bisbat tortosí, el qual tancà files sobre el seu clergat i, a poc a poc, desfermà l'oposició al catalanisme.

3.1. El *Bolletí*

El *Bolletí de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta*, dirigit per Mn. Joan B. Manyà (fill de Gandesa) i elaborat conjuntament entre Mn. Manyà i Mn. Tomàs Bellpuig (nascut a Barcelona), nasqué el 1919. El *Bolletí*, amb un tarannà totalment apolític, fou l'única mostra de premsa escrita exclusivament en català a Tortosa des que el 1909 havia desaparegut *La Veu de la Comarca* i va patir una oposició creixent per part del bisbat tortosí. Així, malgrat el suport inicial del bisbe Rocamora al butlletí, la seua baixa com a soci i tots els esforços esmerçats pel vicari general en contra de la causa catalanista i dels clergues que la representaven a Tortosa, foren els motius pels quals el butlletí fou suspès definitivament durant el mes de maig de 1921.

La Lliga Espiritual de Tortosa, que es va presentar en societat pel febrer de 1919, es dirigia a la formació cristiana i patriòtica de la joventut tortosina. L'associació celebrava misses dominicals a la Capella de la Cinta i organitzava classes de sociologia, apologetica religiosa i gramàtica catalana, a més d'altres actes extraordinaris com vetllades i conferències, i la publicació d'un butlletí tot seguint l'exemple de *Montserrat*, el rotatiu que des de 1900 havia editat la Lliga Espiritual de la Nostra Senyora de Montserrat, sota el mestratge de Torras i Bages. La Lliga de la Mare de Déu de la Cinta naixia, doncs, a redós de la de Montserrat.

Es pot parlar de dues qüestions centrals en el conjunt dels quinze números que s'editaren del *Bolletí*. En primer lloc, destacava la veneració tortosina cap a la patrona de la ciutat, la Verge de la Cinta: Manuel Beguer Piñol proposà fer-ne una exposició iconogràfica; Joan Moreira li compongué l'himne; Tomàs Bellpuig, uns nous gojos; i el que havia de ser una festa literària per a celebrar la fundació de la Lliga Espiritual –que coincidís amb la celebració de l'aniversari de la Baixada de la Cinta a la ciutat– es convertí en uns Jocs Florals (març de 1920), dels quals va fer la crònica Francesc Mestre i Noé. El segon tema clau del *Bolletí* fou la defensa de la pronúncia del llatí amb fonètica catalana –i no pas castellana, com es feia majoritàriament al bisbat tortosí–, entesa com l'opció més adequada a la unitat de la pronúncia romana del llatí proposada per Pius x. Sembla que aquest fou el motiu de la suspensió *a divinis* per una setmana del canonge J. M. Bertran i Boixadors

(Cabanes) i, com a conseqüència, la dels actes dominicals celebrats per la Lliga a la Capella de la Cinta. La catalanofòbia de la cúria eclesial es traduïa, a més, en l'expulsió del seminari conciliar de Joan B. Manyà i Joaquim Manyà, Tomàs Bellpuig i Mn. Rossend Cucala (Alcalà de Xivert), i en el cessament de Manuel Rius (Vila-real) com a director del col·legi Sant Lluís de Gonçaga de Tortosa.

Comptat i debatut, l'accentuació de la persecució catalanista al bisbat tortosí coincidí amb el fet que Marcel·lí Domingo perdés l'acta de diputat a les Corts davant del monàrquic José Martínez Villar, el qual comptava amb el suport dels partits liberal i tradicionalista i de les forces vives de la dreta tortosina; per tant, la dreta monàrquica en recuperava l'acta després de sis anys de domini republicà.

Finalment, malgrat els esforços esmerçats per Mestre i Noé (cartes adreçades al bisbe Rocamora, a l'arquebisbe Vidal i Barraquer i al nunci F. Tedeschini) per aturar aquell clima anticatalanista que s'havia instal·lat entre l'elit del bisbat, la realitat fou que el cop d'estat de Primo de Rivera l'afavoria encara més i n'emudí definitivament totes les protestes catalanistes.

3.2. La llengua de redacció

En parlar del *Bolletí* cal inferir dues actituds lingüístiques diferenciades: la *fabriana*, minoritària, que representa l'adopció generalitzada del codi normatiu en relació amb les *Normes ortogràfiques* de 1913 –però no pas la reforma encoberta que Pompeu Fabra va presentar a l'*Exposició* ortogràfica que precedí el *Diccionari ortogràfic* de 1917–, i la *tortosinista*, majoritària, que eleva el tortosí a la categoria de llengua i que empra una ortografia molt relaxada respecte a les *Normes*. Aquestes dues actituds diferenciades es començaven a dibuixar en el català prenortatiu de *La Veu de Tortosa* i de *La Veu de la Comarca*, amb un model lingüístic oriental enfront del *tortosinista*.

4. *La Veu de Tortosa* (1930-1931)

En voler crear un nou partit a Tortosa, els regionalistes necessitaven un òrgan d'expressió a través del qual poder comunicar-se amb l'electorat i, durant el mes de maig de 1930, ho van proposar a la revista *Vida Tortosina*, els membres de la qual refusaren la invitació precisament perquè no eren ni havien estat mai regionalistes. Fou llavors quan aparegué a la palestra *La Veu de Tortosa* (1930-1931), el 8 de juny de 1930. El setmanari es definia com a «catalanista», de «centre» i «catòlic» i constituí el testimoniatge escrit de la creació d'Acció Regionalista i portaveu del nou partit comarcal. Aquest nasqué sota el mestratge de la Lliga Regionalista i es considerava demòcrata, però «no monàrquic», la qual cosa l'allunyava de la Lliga. Amb això pretenien justament distanciar-se dels polítics tortosins del directori *primorriverista*, comandats pel carlí Joaquín Bau, i dels monàrquics espanyolistes.

La Veu de Tortosa II nasqué després de la caiguda de la Dictadura i fou testimoni del govern del general Berenguer i de l'establiment de la II República espanyola. Es tractava, doncs, d'un setmanari comarcal on també la política nacional, autonòmica i municipal ocupà un lloc preeminent entre les seues planes. Des del rotatiu es participà activament en la convocatòria d'eleccions generals –que finalment no es dugueren a terme– i se n'emplenaren moltes pàgines dedicades a conscienciar la

ciutadania comarcal a fi que hi participés i que manifestés democràticament i pacífica la voluntat política, sense decantar-se des del partit per un o un altre règim polític.

La Veu de Tortosa pretenia aconseguir «el desvetllament de la catalanitat de la comarca», com també havia fet el seu homònim de principis de segle. Des del setmanari, Acció Regionalista defensava «el dret a l'ús de la llengua, a l'aplicació de les normes jurídiques pròpies i al restabliment d'una administració autònoma per a Catalunya», és a dir, una autonomia integral i el reconeixement de la personalitat política, jurídica i social de Catalunya.

La Veu de Tortosa advocava pel catalanisme des d'una òptica conservadora i regionalista, sempre en concòrdia dins d'una «Espanya gran» i allunyada del «separatisme». Sovint s'hi proclamà «el seny», «la prudència» i «la moderació» i era enemic de «revolucions», per la qual cosa tampoc no es manifestà a favor d'un règim republicà. Propugnà el *tortosinisme* entès com el «catalanisme de Tortosa»; la *comarcanitat* de la regió, enfront de l'artificiositat de la divisió provincial de Catalunya; i es va parlar del «centralisme barceloní» com d'un parany inventat pels enemics de Catalunya per a dividir els catalans.

Malgrat tots els esforços, la candidatura d'Acció Regionalista-Tradicionalistes fou la menys votada de les tres que es presentaren a les eleccions municipals d'abril de 1931, amb una majoria per a la candidatura Republicano-obrera, la qual cosa significava el fracàs del regionalisme i del catalanisme conservador a Tortosa en l'establiment de la II República i, en conseqüència, la desaparició de *La Veu de Tortosa*, el 30 de maig de 1931. Així, doncs, en les eleccions generals de 1931 el gran vencedor a les terres ebrenques fou el *marcel·linisme*, el qual tenia una forta base de preocupació social.

4.1. La llengua de redacció

El setmanari de *La Veu de Tortosa* (1930-31) és el testimoni lingüístic –com també ho és la revista *La Zuda* –de «l'adaptació als nous temps», és a dir, l'evolució lingüística que es produeix entre les pàgines del rotatiu des d'un model de llengua *tortosinista* a un model de llengua *fabrià*, que és el que va triomfar a bastament a Tortosa durant els anys 30.

5. *Vida Tortosina*

Vida Tortosina fou una revista cultural bilingüe d'abast comarcà, nascuda a Tortosa el 18 d'agost de 1927. Inicialment fou escrita sobretot en castellà i es declarà «apolítica», tot i que el seu director, Frederic Mayor Domingo, es definia com a «catalanista, d'esquerres i catòlic», i va tenir molt poc suport de l'alcaldia tortosina, en mans de l'*upetista* Joaquín Bau. L'últim número de què tenim notícia és el 372, corresponent al 27 d'octubre de 1934 (hemeroteca de l'Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre, avui anomenat del Baix Ebre). Tanmateix, Emigdi Subirats afirma que la revista existia el 1936 i que la publicació va passar a ser l'òrgan conjunt d'Acció Catalana i d'Esquerra

Republicana de Catalunya, sota la direcció de J. M. Brull, el 16 de setembre de 1936 (Subirats 2009: 42-43). També al diari *Ara* (1935) hi ha clares referències a *Vida Tortosina*.

En apropar-se la caiguda de la Dictadura, *Vida Tortosina* començà a informar sobre temes relacionats amb la política i, a partir de l'1 de març de 1930, fou redactada íntegrament en català. La revista es declarà «catalanista», «liberal», partidària d'una «república federal» i «d'esquerres» quan esdevingué portaveu d'Acció Catalana i del Partit Català Republicà, és a dir, quan Acció Catalana s'unia a Acció Republicana de cara a les eleccions municipals de 1931 (malgrat que Acció Catalana havia estat fundada el 1922 per homes procedents del sector més nacionalista de la Lliga, amb joves com Jaume Bofill i Mates, Ramon d'Abadal, Nicolau d'Olwer, etc. al costat d'antics republicans nacionalistes com Rovira i Virgili, no fou coneguda a Tortosa fins als anys 30, de la mà d'homes que col·laboraven a les revistes *La Zuda* i *Vida Tortosina*). Aleshores es definiren com a «nacionalistes seguidors de Prat de la Riba» i acusaren la Lliga Regionalista de «falsos catalanistes» per donar suport a Alfons XIII. Es tractava, doncs, d'un moderat catalanisme d'esquerres.

Com és sabut, les eleccions del 12 d'abril significaren l'establiment d'una República espanyola de tipus integral –i no federal– per a l'Estat i l'establiment de la Generalitat a Catalunya. S'havien perdut quotes de sobirania però quedava garantit un reconeixement de la personalitat política de Catalunya, dels seus drets i de la identitat pròpia dins de la futura estructuració republicana (Roig i Rosich 1999: 73). Més enllà d'això, el triomf d'ERC implicava el fracàs de la Lliga i del catalanisme conservador, i el triomf del nacionalisme catalanista d'esquerres a Catalunya. A Tortosa, però, les coses guixaven d'una manera diferent perquè el catalanisme conservador, representat per Acció Regionalista, i el catalanisme nacionalista moderat, pel Partit Català Republicà, fracassaven davant la força del republicanisme *marcel·linista* local.

La revista inicià una campanya de suport a l'Estatut d'autonomia, *plebiscitat* el 2 d'agost de 1931 i, un cop més, fou crítica amb la Lliga, a la qual consideraven molt debilitada després de les eleccions municipals pel seu catalanisme «rovellat»: el conservador; ho fou també amb la gestió local del Directori i la del general Berenguer, representada per dos alcaldes per reial ordre, els quals havien dilapidat la hisenda municipal i ofegaven el poble tortosí amb impostos.

Un nou canvi de propietari i una nova direcció amb Gaietà Nolla, després del fracàs electoral del PCR a Tortosa, feren que *Vida Tortosina* en canviés novament l'enfocament i s'obris a totes les tendències polítiques després d'haver estat durant onze mesos l'òrgan d'expressió d'AC i del PCR, mentre era testimoni de l'adveniment de la II República espanyola i de l'intent de cop d'estat del general Sanjurjo.

Amb la direcció d'Albert Jardí Porres, la revista es declarà «catalanista», «republicana» i «catòlica», i prengué un caire més «polititzat», sobretot en relació amb AC, PRRSC i la Lliga. Durant aquest període el setmanari visqué el camí cap a l'aprovació de l'Estatut a les Corts espanyoles, el naixement de l'Autonomia de Catalunya i la formació del primer Parlament català; a més, les eleccions generals

del novembre de 1933, amb la formació del Front Únic d'Esquerres a Tortosa i la Unió Ciutadana com a coalició de dretes a la circumscripció de Tarragona. També les municipals de gener de 1934, amb la coalició d'Esquerres de Lluís Companys, amb què la Lliga es tornava a quedar relegada a l'oposició tot i els bons resultats i es retirava del Parlament.

Finalment, sota la direcció de Josep M. Morató i Font, *Vida Tortosina* fou testimoni de la denúncia de la Lliga Catalana davant del Govern Samper, la intensificació de l'ofensiva centralista cap a Catalunya, la decisió del Tribunal de Garanties espanyol en perjudici del Govern català, i els successos dels Fets d'Octubre, que conduïren a l'empresonament de la major part dels homes del Parlament i el Govern català, essent traspassada la Generalitat a governadors generals escollits des de Madrid.

5.1. Catalanisme

Pel que fa a l'ideal catalanista i nacionalista, el setmanari dugué una lluita constant per «catalanitzar Tortosa i la comarca»: des de l'aspecte patriòtic i de consciència nacional, i des de l'aspecte lingüístic, tot declarant-se seguidors del model normatiu i gramatical adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans –i que hem anomenat *fabrià*–; de fet, els seus redactors i col·laboradors mantingueren una forta polèmica com a «catalanistes de Tortosa» amb els *tortosinistes*.

Vida tortosina desenvolupà un seguit de campanyes de conscienciació lingüística a les terres de l'Ebre, que anomenaren «La batalla per la Llengua». Aquesta *batalla* va consistir en un seguit de consignes i proclames a favor de l'ús del català i del model de llengua normativitzat que s'escamparen entre les pàgines de la revista com a anuncis publicitaris o a través de diversos breus en la secció «Altaveu». Hom demanava que el tortosí usés la llengua oralment i per escrit, que hi treballés i que fes arribar aquest mateix missatge als coneguts; també que l'emprés i l'exigís en l'educació dels fills. D'altra banda, es promocionava la retolació en català dels establiments i comerços tortosins, juntament amb Palestra –entitat catalanista a la qual s'afilià, dirigida per Pompeu Fabra, que es proposava d'educar la joventut catalana en un sentit global, per damunt de qualsevol altre matís de tipus polític o social (Duran 2001: 2), i que es donava a conèixer a les terres de l'Ebre mitjançant *Vida Tortosina*– i, des de la revista, s'oferia l'assessorament lingüístic menester. I convencé l'Ajuntament tortosí perquè emprés el català en els bans i edictes municipals i perquè s'encarregués de la retolació dels noms dels carrers. Finalment, s'adreçava al lector perquè s'inscrigués en català a la guia telefònica. Aquestes consignes de «conscienciació lingüística» només es donaren a *Vida Tortosina*, la qual cosa la singularitza davant les altres publicacions catalanistes de la ciutat durant el primer terç del segle xx.

Pel que fa als temes que més preocuparen els homes de *Vida Tortosina*, destaquem els relacionats amb el catalanisme i el nacionalisme per:

1. La claredat amb què s'entenia la catalanitat de la comarca, el sentit de PPCC i el fet de concebre el tortosí com a «dialecte de transició del català», mentre s'advocava per la unitat de la llengua.

2. L'adopció del codi normatiu i gramatical de l'IEC i del *Diccionari* Fabra; a més del reconeixement a la tasca lingüística de Pompeu Fabra.
3. La posició mantinguda des de la revista com a «catalanistes de Tortosa» i la forta polèmica amb els *tortosinistes*, els quals s'entestaven a atribuir un origen exclusivament autòcton a la mal anomenada «llengua tortosina», en contra de la unitat de la llengua defensada per l'IEC (els *tortosinistes* acusaven els homes de *Vida Tortosina* de «separatistes»).
4. La defensa d'un model d'escola en català, és a dir, es demanaven mestres que parlessen català i que s'hi ensenyés història i geografia catalanes (Associació Protectora d'Ensenyança Catalana).
5. La proposta de crear un «front únic català» a les terres de l'Ebre (pacte entre Palestra, Acció Republicana, Acció Catalana, Acció Regionalista i Unió Republicana).

Finalment, *Vida Tortosina* es va convertir en plataforma de divulgació literària per als escriptors locals i comarcals, com ara els poetes Joan Cid i Mulet, Ricard Salvadó, Joan Povill Adserà, Frederic Domingo Mayor, Carles Sánchez Pastor, Josep M. Brull, Lluís de Montsià, Enric Bayerri, J. Cachot i Lluís, Rafel J. Sàlvia... i les poetes Josefina Jardí i Montserratina, entre altres.

6. Acció

Acció, escrit íntegrament en català i d'ideologia nacionalista, nasqué a Tortosa el 16 de maig de 1933 com a portaveu d'Acció Catalana Republicana al Baix Ebre³, fins al 6 de juny de 1934, i es definí com a «catalanista», «demòcrata», «republicà» i «liberal». Els seus màxims impulsors foren Ricard Salvadó, Joan Angelats –president del partit–, Joan Cid i Mulet, Josep M. Brull, Ferran Farran i Joan M. Morató.

Des del quinzeneri es va defensar que l'ideari del partit havia de poder ser compartit per gent de tots els estaments i que ACR era tant un partit d'obrers com de burgesos (*Acció* 3, 15-VI-1933, p. 2), tot i que és evident la preocupació del rotatiu pels problemes del proletariat i la justícia social.

Un any després de l'existència de la publicació, havent-se'n editat 27 números, es va preparar a Tortosa un gran acte d'afirmació catalanista republicana i de propaganda política d'ACR al Cinema Doré, per al diumenge 10 de juny de 1934, que fou un veritable fracàs perquè no hi vam acudir els oradors del partit que havien de donar-los suport –segons es deia en el núm. 3 de *La Veu Comarcal*– la qual cosa va provocar-ne la desaparició.

3

Cal tenir en compte que fins a 1931 les terres de l'Ebre estigueren dividides en tres districtes electorals (Gandesa, Roquetes i Tortosa) els quals foren, per a la majoria de capçaleres, l'àmbit geogràfic de referència. La divisió comarcal republicana de Pau Vila, que dividia Catalunya en 38 comarques entre les quals hi havia el Baix Ebre i el Montsià, fou realment acordada per la Generalitat l'any 1937, estigué vigent fins a l'any 1939 i no fou definitiva fins al 1987, després de la recuperació de la Generalitat (Valls 2013: 163).

Els temes que més preocuparen *Acció* foren –segons els números que s’han pogut consultar– «el catalanisme», «la política autonòmica» –els més de 400.000 vots que la Lliga Catalana va obtenir en les eleccions generals de novembre de 1933 i la mort de Francesc Macià el dia de Nadal, va fer que Lluís Companys constituís una coalició de govern d’esquerres, amb ERC, AC, PNRE i USC, mentre la Lliga quedava relegada a l’oposició; amb aquest mateix front es van presentar a les municipals, de gener de 1934– «la política municipal» de l’alcalde *marcel·linista* Joan Benet i Piñana i «la justícia social», en consonància amb el seu moderat nacionalisme d’esquerres. Per exemple, consideraven injust i antidemocràtic el sistema vigent d’eleccions, per la qual cosa es reclamava el vot proporcional, com també va fer la Lliga Catalana. Des d’*Acció* consideraven que no havia de prevaldre el dret de majories a Catalunya –que afavoria ERC– sinó que havien de ser elegits els candidats que major nombre de vots haguessen obtingut en total.

El quinzenari també recollí l’aprovació de l’Estatut interior de Catalunya pel Parlament català (25 de maig de 1933) i en va destacar la importància: «és la carta fonamental que dóna vida al nostre règim democràtic; la fita que marcarà en la Història la data memorable del recobriment autèntic de la nostra personalitat» (*Acció* 2, 31-v-1933, p. 1); mentre que s’hi ressaltà el fet que la Lliga Catalana en votés en contra. D’altra banda, el rotatiu va fer la crònica de la presentació del projecte de reforma agrària al Congrés i de l’aprovació al Parlament de Catalunya de la Llei de solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu a l’abril de 1934.

Pel que fa al catalanisme, destacà la necessitat d’unitat i de cooperació de totes les ideologies, enfront de l’actitud de la Lliga, la qual només en representava una part: el catalanisme històric i conservador. No hi hagué, però, cap referència a la llengua, ni campanyes de promoció de l’ús, ni recomanacions gramaticals, ni al·lusions a l’obra de Fabra. Tanmateix, s’assumia el model de llengua normatiu de l’IEC en la redacció del rotatiu.

7. La Veu Comarcal

La Veu Comarcal, setmanari escrit íntegrament en català, sorgí per primer cop en la premsa tortosina el 9 de juny de 1934, tres dies després que desaparegués *Acció*, i perdurà fins al 27 d’abril de 1935. El rotatiu es va declarar des del seu inici portaveu de la Lliga Comarcal Republicana, partit hereu d’Acció Regionalista, és a dir, afí a la Lliga Catalana a les terres de l’Ebre, a la vegada que *La Veu Comarcal* era hereva de *La Veu de Tortosa* de la 2a època. Els màxims impulsors de la publicació foren Lluís Climent i Rafel J. Sàlvia, amb importants col·laboracions com les de J. M. Tallada, al costat d’homes ben coneguts en el panorama cultural tortosí com Tomàs Bellpuig –fins que els seus articles foren censurats–, Joan Torner i Balaguer, Francesc Mestre i Noé, Joan de Caro o Damià Lleixà (Santa Bàrbara). En l’àmbit local, *La Veu Comarcal* mantingué una certa disputa amb el carlí *Correo de Tortosa*, l’esquerrà *El Pueblo* i el setmanari *Vida Tortosina*.

Els postulats de la Lliga Comarcal Republicana s’establiren des del primer número de la publicació:

de «dretes», «catalanistes» i «republicans». El partit va disposar de la seva Joventut, amb un paper destacat en el cas de la Secció Femenina, a la manera de les Joventuts de la Lliga Catalana. I tots dos partits s'oposaren a la coalició d'Esquerres que presidia, en aquell moment, la Generalitat: els acusaren de «demagogs» i «antidemocràtics», de «separatistes» i de «procedir de manera dictatorial». A més, el setmanari va elogiar especialment dos homes cabdals per al catalanisme conservador: Francesc Mestre i Noé, «el gran mestre» en l'àmbit local, i Francesc Cambó, eix vertebrador del pensament polític dretà de *La Veu Comarcal* i d'un sector ampli de la Lliga Catalana.

D'altra banda, *La Veu Comarcal* fou testimoni dels Fets d'Octubre, com és sabut, la vaga general revolucionària anunciada pels socialistes en les eleccions generals si la dreta catòlica de la CEDA entrava en el Govern d'Espanya, la declaració en rebel·lia de Lluís Companys contra el govern de Lerroux per la Llei de contractes i la proclamació de l'Estat català, fins que el govern de la Generalitat es va haver de rendir la matinada del dia 7 d'octubre; des del rotatiu se'n féu la crònica dels esdeveniments succeïts a Tortosa. Amb el pas dels dies el discurs de *La Veu Comarcal* es va anar fent més crític amb l'actuació del Govern català: s'afirmà que no es tractava d'uns fets aïllats sinó de la conseqüència de tres anys d'apassionat partidisme i de la més desenfrenada demagògia, i se'n culpà la coalició d'esquerra per la política duta a terme des de la Generalitat durant el primer bienni republicà.

El Govern de la República va establir a Catalunya un règim provisional, transitori, i al gener de 1935 hi derogà l'Estatut d'autonomia. A Tortosa es constituí una comissió gestora de transició amb el lerrouxista Rafael Alemany Catalá com a alcalde, mentre les minories dels Tradicionalistes i de la Lliga es repartien el consistori. Des del setmanari es temia que aquesta situació s'allargués en el temps, sense convocar eleccions al Parlament català, com així succeí.

Aquesta era, doncs, la perspectiva dels esdeveniments historicopolítics presentada pel setmanari dretà, que dista molt de com ho veié el setmanari *Lluita*: «El 1935 Lerroux, el cap del Govern espanyol, «l'enemic públic número 1 de la República», decreta la infamant i vexatòria llei del 2 de gener. La Lliga s'aprofita de l'estat excepcional de la llei i assalta desvergonyidament la Generalitat de Catalunya i tots els municipis catalans. I al febrer de 1936, la Lliga s'alia amb Lerroux i tots els enemics històrics de les llibertats nacionals de Catalunya» (*Lluita* 1, 9-v-1936, p. 2).

7.1. Altres temes

Una qüestió debatuda àmpliament des del setmanari fou el problema agrari i la conflictiva Llei de contractes de conreu. La reacció social i política davant la derogació de la llei pel Tribunal Constitucional fou generalitzada a Catalunya, ja que s'entenia com un atac de l'Estat a l'autonomia mateixa. El Parlament de Catalunya hagué de tornar a votar la llei íntegra. *La Veu Comarcal*, com a portaveu de la Lliga Comarcal Republicana, es va oposar frontalment a l'esmentada llei, donà suport als petits propietaris de les terres de l'Ebre i criticà l'actitud passiva i majoritària de la pagesia *marcel·linista* davant d'aquesta, mentre acusava el Govern català republicà dels perjudicis que havia

patit el camp en els dos últims anys, d'haver atiat el foc contra els petits propietaris i d'estar lligats pels vots dels rabassaires.

Un altre tema que va preocupar *La Veu Comarcal* foren les competències dels ajuntaments en matèria d'ordre públic, a la vegada que denunciava la persecució que –segons el rotatiu– exercia l'Esquerra cap a dos ajuntaments dirigits per la Lliga Comarcal Republicana, el d'Uldecona i el d'Alcanar. I també el fet que des de la Generalitat s'haguessen nomenat delegats i subdelegats d'Ordre Públic a totes les localitats, la qual cosa s'entenia com una manera de «vigilar» i de «limitar» les funcions dels alcaldes.

8. *Ara*

L'*Ara*, dirigit pel seu propietari i diputat de la Lliga Catalana Josep M. Casabò i Torres i essent-ne el redactor en cap Lluís Climent (*Ara* 85, 14-xi-1935, p. 4), va constituir la primera experiència en premsa diària escrita en català a les terres de l'Ebre i venia a ocupar el buit deixat per *LVComarcal*, amb qui compartia la ideologia i la major part de redactors i col·laboradors. Així, es definia com a «catalanista», «republicà», de «dretes» i «catòlic». Malgrat voler-se deslligar de tot partit polític des del primer moment, l'*Ara* era ben a la vora de la Lliga Comarcal Republicana, la qual s'anunciava en el periòdic mateix.

El diari va fer la crònica política de la República espanyola: mentre a Catalunya s'establí un règim provisional i fou comandada per homes escollits des de Madrid com a governadors generals, amb Joan Pich i Pon, Ignasi Villalonga i Félix Escalas, fins a les eleccions legislatives de 1936, a Madrid eren contínues les crisis de govern, especialment a partir de la substitució de Lerroux com a president del Govern.

El pensament dretà del rotatiu es va manifestar, sobretot, en el suport als propietaris tortosins davant el proletariat, la defensa de la religió i de l'ensenyament catòlic, i el fet que se sentís molt còmode amb el Govern republicà durant el bienni negre. L'*Ara* es va preocupar, doncs, del petit propietari agrícola del Delta i d'aquells que s'hi podien convertir, mentre denunciava les intencions del gran terratinent del Delta. ¹⁶Gràcies a la publicació *Els desnonaments rústics a Catalunya* de la Unió de Rabassaires, el diari va denunciar les intencions de Damià Oriol i Amigó d'Ibero, el Capità, de desnonar més de 200 conreadors de la comarca del Baix Ebre (Sánchez 2014: 238) i va informar els pagesos afectats que podien adreçar-se a l'Institut de Reforma Agrària de Tortosa a fi que els arrendataris es poguessen convertir en propietaris de la terra].

D'altra banda, mentre l'*Ara* tenia ben presents diverses qüestions relacionades amb la urbanitat i el civisme d'una banda, i l'urbanisme de l'altra (una qüestió alarmant a Tortosa, com a lloc estratègic i de pas cap a València i Barcelona fou, segons el rotatiu, la qüestió de la mendicitat. El governador general de Catalunya en decretà la prohibició a tot el territori de Catalunya –agost de 1935–, la

qual cosa era aplaudida pel diari: a partir de llavors es detingueren els mendicants i se'ls va aplicar la Llei de desvagats). Tanmateix, no s'hi va parlar de justícia social ni d'obrerisme –no mostraren interès pels problemes dels treballadors del camp, els parcers, ni pels dels obrers de les petites fàbriques tortosines– per la qual cosa fou durament criticat pel setmanari *Lluita*. En canvi, recollí diverses manifestacions culturals amb relació a l'àmbit republicà i també a l'àmbit catòlic, i foren especialment destacades totes aquelles celebracions i manifestacions religioses que es recuperaren durant el segon bienni republicà, com també es va fer des de *La Ven Comarcal*. A més, el diari va potenciar els poetes locals i comarcals com Isabel Rodés de Cardoner (Tortosa), Lluís de Montsià, Rafel J. Sàlvia, Lluís Climent o Tomàs Bellpuig, entre altres.

I pel que fa al model lingüístic emprat pel diari, l'*Ara* seguia els postulats de l'IEC –com també ocorregué amb *La Ven Comarcal*– i esdevingué el més normatiu de tots els rotatius escrits en català a Tortosa, juntament amb *Vida Tortosina*. Els redactors de l'*Ara* eren molt conscients de la tasca formativa que exercia la premsa davant dels seus lectors com a model on emmirallar-se i de la cura lèxica que calia tenir-hi quant als barbarismes. Per això, des de *Lluita* se'ls anomenava «els acadèmics». A més, des del diari es va recriminar la imprecisió gramatical i lèxica als redactors d'*El Pueblo*.

9. *Lluita*

El setmanari *Lluita*, redactat íntegrament en català, aparegué a la palestra el 9 de maig de 1936, un dia abans que Manuel Azaña accedís a la Presidència de la República i enmig d'una primavera agitada pels moviments socials ^{[Segons el diari *Ara* calia un Govern fort, que no vacilés i que no transigís davant l'agitació i el desordre. I, per això mateix, Cambó opinava que Azaña havia d'anar cap a una República presidencialista, i no parlamentària, com havia estat fins aleshores; per a Cambó, era menester una actuació enèrgica del president de la República per a salvar les dificultats i els conflictes que vivia Espanya (*Ara* 235, 17-v-1936, p. 3)].}

Lluita, dirigit per Tomàs Verdà ^{va aparèixer} entre la premsa tortosina per a representar els interessos del proletariat i va contrarestar el discurs del dia *Ara*, el qual els havia bandejat totalment, essent com era un reflex de la classe burgesa i de la Lliga Comarcal Republicana.

El setmanari sorgia per iniciativa d'un grup de socialistes revolucionaris de la ciutat que volien crear un rotatiu que respongués als neguits del moment, la consigna dels quals era «¡Treballadors de tot el món, Uniu-vos!». Els seus ideals propugnaven la unió del proletariat sobre les bases del marxisme-leninisme, tant a la ciutat com al camp, i pretenien aconseguir l'establiment de la dictadura del proletariat no com un fi en si mateix, sinó com un mitjà per arribar a la supressió de classes, i deixar pas després a una democràcia proletària, tot dins d'una República Socialista Catalana integrant de la unió de repúbliques socialistes d'Ibèria. Es tractava també de premsa comarcal on la política nacional, autonòmica i local tingué un protagonisme primordial, al costat de la justícia social.

El rotatiu fou testimoni, des de la Unió Socialista de Catalunya, del procés d'unificació política

que conduí al naixement del PSUC. Aleshores, *Lluita* esdevingué el portaveu del PSU⁴ i de la UGT a Tortosa, es transformà en diari i passà a ser bilingüe, essent redactat majoritàriament en castellà, probablement per l'influx de la sindical –durant els primers dies del conflicte, les diverses organitzacions obreres ingressaren en massa a la UGT, essent aquesta, juntament amb la CNT, les dues úniques grans organitzacions sindicals a Catalunya a partir d'aleshores–. Així, doncs, el setmanari va acabar com a tal al núm. 14 (*Lluita* 14, 17-VIII-1936), mentre que el diari *Lluita* va perdurar fins al 30 d'abril de 1937 –i queda, per tant, fora de l'abast d'aquest estudi.

El discurs de *Lluita* va emprar un lèxic reivindicatiu que prengué un caire combatiu i agressiu amb l'esclat de la revolució de juliol: «moviment sedició», «la vesània feixista», «la tirania negra del feix», «bords cavernícoles»... I fou especialment incisiu i fins i tot groller amb *Correo de Tortosa* i amb el bisbe tortosí.

I pel que fa a l'actitud lingüística, cal parlar de la voluntat d'emprar el model normatiu de l'IEC tot i que s'hi observa una major descurança ortogràfica en relació amb els altres rotatius escrits a Tortosa en català.

9.1. Temes d'interés

Lluita demanà, en l'àmbit local, la destitució de l'alcalde Joan Berenguer Cros (del Front d'Esquerres) en diverses ocasions perquè –segons el rotatiu– no substituïa alguns alcaldes pedanis provinents del bienni negre ni actuava en benefici dels treballadors en certs conflictes laborals de Tortosa, com el del ram tèxtil, que derivà en una vaga durant el mes de juliol del 36, i que es va tractar detalladament en aquest periòdic.

Des del setmanari s'animava a la unió i a la sindicació del proletariat i de la pagesia i es denunciaven els casos de represàlies per part dels patrons davant la sindicació dels seus treballadors o de l'actuació extralimitada de les forces d'assalt en un conflicte de treball. A més, es va demanar justícia i càstig per als responsables dels ajuntaments durant el segon bienni republicà per les represàlies que es patiren arran dels Fets d'Octubre: assassinats, empresonaments, consells de guerra, sentències de desnonament, denúncies i detencions injustificades, etc.

Lluita s'oposà enèrgicament a la Lliga Catalana i al diari *Ara* –els homes del qual titllaven d'«exfrases»– fins que aquest desaparegué. Consideraven els *lliguers* uns «cínics» i els acusaven d'haver estat confidents en relació amb els Fets d'Octubre, d'haver format part de la corporació municipal del radical Alemany i d'haver-s'hi imposat amb el nomenament d'un alcalde gestor de les seves files, el

4

El Partit Socialista Unificat (PSU) a Tortosa nasqué uns dies abans que el PSUC. «El socialisme tortosí s'avançà uns dies a la fundació, el 23 de juliol de 1936, del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), adherit a la Internacional Comunista, fruit de la unió de la Federació Catalana del PSOE, la USC, el Partit Comunista de Catalunya i el Partit Català Proletari, amb Joan Comorera Solé com a secretari general i el tortosí Rafel Vidiella a l'executiva. A Tortosa, el nucli predominant era el primer, i Vicente González Fernández en fou el seu primer secretari general» (Sancho 2014: 435).

Sr. Homedes –fet silenciats des del diari *Ara*– (*Lluita* 7, 20-VI-1936, p. 2). Pretenien, doncs, aplicar-los la llei del talió i no només apartar-los durant cinc anys dels càrrecs populars, com havia decretat la Generalitat.

10. Conclusions

Les tres primeres publicacions (*La Veu de Tortosa*, *La Veu de la Comarca* i el *Bolletí de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta*) foren el reflex del catalanisme conservador tortosí dels dos primers decennis del segle, com també ho van ser durant els anys trenta *La Veu de Tortosa* (1930-31), *La Veu Comarcal* i el diari *Ara*. En canvi, la revista *Vida Tortosina* i el quinzenari *Acció* representaren el moderat catalanisme nacionalista d'esquerres, d'Acció Catalana Republicana; mentre que *Lluita* esdevingué un setmanari marxista-leninista que es desmarcà del catalanisme, malgrat que també va ser escrit en català i complí la tasca d'introduir la llengua catalana entre la classe obrera tortosina.

La Veu de Tortosa va significar l'inici del procés de recuperació de la llengua a les terres de l'Ebre. El succeí *La Veu de la Comarca*, que en continuà la tasca de catalanització, i tots dos constituïren el «català prenortosí» a Tortosa. El *Bolletí de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta*, aparegut el 1919, va significar l'adopció del codi ortogràfic normatiu que la Secció Filològica de l'IEC va prendre com a oficial a partir de les *Normes ortogràfiques* de Pompeu Fabra. De fet, en el *Bolletí* hom distingeix dues actituds lingüístiques, connectades amb dos models de llengua diferents: *tortosinistes* i *fabrians*. Els *tortosinistes* entenien que el model a seguir era el tortosí –sobretot en relació a la morfologia–, mentre que en un àmbit estrictament ortogràfic adoptaren més o menys relaxadament les normes de 1913, però no la reforma encoberta que Pompeu Fabra va presentar en l'*Exposició* ortogràfica que precedia el *Diccionari ortogràfic* (1917) i que va significar l'allunyament definitiu de Mn. Alcover i de la seua calaixera de l'IEC. En la dècada dels anys 30, la importància d'ambdues actituds es va capgirar dins el panorama periodístic tortosí, és a dir, la *fabriana* hi esdevingué majoritària, tant per a la premsa representativa del catalanisme conservador, com per a la nacionalista, i fins i tot per al setmanari *Lluita* –tot i que fou el menys normatiu de tots–; mentre que la *tortosinista* esdevingué cada cop més local i va acabar reclosa a tres revistes bilingües: *La Zuda*, *Germanor* i *La Santa Cinta*.

Bibliografia

- Aragonés Salvat, A. (2003) «La llengua catalana dels escriptors tortosins de principis del segle xx» dins *Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*, a cura de M. A. Pradilla. Benicarló, Onada Edicions, pp. 13-28.
- . (2008) «El parlar de Freginals al *Diccionari català-valencià-balear*. Una aportació de Tomàs Bellpuig», *Becerols. Lletres de llengua i literatura*, 3 (desembre 2008), pp. 13-32.
- Balcells, A. (1992): *Història del nacionalisme català. Dels orígens al nostre temps*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Balcells, A. & Pujol E. (2008) *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. i (1907-1942), Barcelona, IEC.
- Balcells, A. & Pujol, E. & Sabater, J. (1996) *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, IEC/Proa.
- Bayrri Raga, J. (2009) «Teodor González, a la Tortosa de la Restauració» dins *Ebrencs del segle XIX. Personatges de la història social, política i econòmica del territori ebrenc al segle XIX*. Tarragona, Publicacions Universitat Rovira i Virgili, pp. 101-114.
- Bertomeu i Camós, Ll. (2010) *Els inicis republicans a les Terres de l'Ebre 1900-1930*, Tarragona, Arola Editors.
- Buj Alfara, À. (2000) *El Vocabulari català de Tortosa, de Francesc Mestre i Noé. Una anàlisi lexicogràfica*, Tortosa, Cinctores Club.
- Carod-Rovira, J. L. (1989) *Marcel·lí Domingo. De l'escola a la República*, Tarragona: Edicions El Mèdol.
- Castellanos, J. (1987) «El Noucentisme: ideologia i estètica» dins *El Noucentisme. Cicle de conferències fet a la Institució cultural del CIC de Terrassa, curs 1984/85*, 7, Barcelona, PAM, pp. 19-39.
- Duran, L. (2001) «Palestra: cultura, civisme i esport per als joves», *Revista de Catalunya*, 163, pp. 25-42. www.racocatala.cat/cat1714/palestra.htm [Consultat el 21-vii-2015].
- Estrampes Blanch, M. & Macià Montejano, C. (2009): «Actituds dels escriptors tortosins de principi del segle xx davant la polèmica sobre les Normes Ortogràfiques». *Recerca*, 13, pp. 87-125.
- Gimeno Betí, Ll. (1994) *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.
- . (1997) *Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Gombau Domingo, C. (2013) «Aproximació històrica i lingüística a les actes de l'Ajuntament d'Amposta: febrer de 1936/ abril de 1938» dins *Terres de cruïlla. Estudis sobre les comarques de la diòcesi de Tortosa*. A cura de Tomàs Martínez Romero, Miquel Àngel Pradilla & J. Manuel Quixal. Benicarló, Onada edicions, pp. 293-305.
- . (2015) *La premsa tortosina en català del primer terç del segle XX*. Tesi doctoral inèdita, Universitat Jaume I de Castelló de la Plana.
- Massip i Bonet, M. À. (1989) *Aproximació descriptiva al parlar tortosí*, Tarragona, Diputació de Tarragona.

M^a del Carme Gombau Doming. Panorama de la premsa comarcal en català a les terres de l'Ebre (1900-1936)

- . (1991) «Tortosinisme», vol. I, cap. II, dins *El lèxic tortosí: història i present*. 3 vols. TESI doctoral inèdita, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 34-38. <http://www.tdx.cat/TDX-0112109-153232/>.
- Menasanch i Martí, N. (2016) *Francesc Mestre i Noè: l'estímul associatiu ebrenc (1886-1936)*. Benicarló, Onadaedicions.com.
- . () *Biografia de Francesc Mestre i Noè. Cronista de Tortosa*. Benicarló, Onadaedicions.com.
- Perea, M. P. (2008) *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*, Palma de Mallorca, Moll (CD-ROM), Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears.
- Perea, M. P. (2013) «Tortosa: entre Gandesa i Vinaròs. Similituds i diferències a començament del segle xx» dins *Terres de cruïlla. Estudis sobre les comarques de la diòcesi de Tortosa*. A cura de Tomàs Martínez Romero, Miquel Àngel Pradilla & J. Manuel Quixal. Benicarló, Onada edicions, pp. 367-397.
- Pérez Francesch, J. L. (1985) «Josep Torres i Bages [1846-1916]: Introducció al seu pensament polític», Barcelona, La Magrana / Diputació de Barcelona. www.iecat.net/institucio/societats/SCFilosofia/revista/Torras.doc [Consultat 10-VI-2015].
- Pitarch Almela, V. (2011) *Pompeu Fabra, l'autoritat admirada pel valencianisme*. Benassal, Publicacions de la Fundació Carles Salvador.
- Pradilla, M. À. (2014) «Dinàmiques sociopolítiques i procés d'estandarització a les comarques de la diòcesi de Tortosa». *Caplletra*, 57, pp. 95-127.
- Ramos Alfajín, J. R. (1989) *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*. Castelló, Diputació de Castelló.
- Roig i Rosich, J. M. (1999) «La República i els processos autonòmics» dins *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. De la gran esperança a la gran ensulsiada 1930-1939*, vol. 9, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, pp. 70-89.
- Sánchez Cervelló, J. (2010) «Marcel·lí Domingo: un referent en la política ebrenc i catalana» dins *Ebrencs del segle xx. Personatges de la història social, política i econòmica del territori ebrenc al segle xx*. Tarragona, Publicacions Universitat Rovira i Virgili, pp. 175-189.
- . (2012): «El republicanisme a les Terres de l'Ebre en temps del CNR». *Recerca*, 14, pp. 345-398.
- . (2014) «Els fets d'octubre de 1934 a les Terres de l'Ebre i al seu *Hinterland*» dins *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*, 119. A cura d'Arnau González i Vilalta, Manel López Esteve & Enric Ucelay-Da Cal. Barcelona, Editorial Base, pp. 225-249.
- Sancho Sancho, J. (2016) *El marcel·linisme a les Terres de l'ebre (1914-1939)*. Benicarló, Onada Edicions.
- Segarra, Mila (1985) *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona, Empúries.

M^a del Carme Gombau Doming. Panorama de la premsa comarcal en català a les terres de l'Ebre (1900-1936)

- Simbor i Roig, V. (1988) *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, Barcelona, Institut de Filologia Valenciana / PAM.
- Subirats i Sebastià, E. (2009) «La Renaixença del català a Tortosa (1878-1938)». *Recerca*, 13, pp. 11-47.
- . (2011) «Unitat 21: La premsa reivindicativa en català» dins *Lletres Ebrenques* (21 de desembre de 2011) <http://lletresebrenque.blogspot.com.es/2011/12/unitat-21-la-premsa-reivindicativa-en.html> [Consultat el 14-x-2012].
- Valls Clua, J. (2013) «Història de la premsa de les Terres de l'Ebre (1880-1901)». *Recerca*, 15, pp. 159-188.
- Vidal Franquet, J. (2009) «Joan Abril i Guanyabens. La necessitat d'una desmitificació», dins *Ebrencs del segle XIX. Personatges de la història social, política i econòmica del territori ebrenç al segle XIX*. Tarragona, Publicacions Universitat Rovira i Virgili, «Sèrie Campus Terres de l'Ebre», 1, pp. 43-58.